

Exploring the lived experience of women street vendors in Tehran subway from the social and economic consequences of the Corona crisis

Leila Nasrolahi Vosta

Assistant Professor, Department of Social Sciences-Sociology, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author).
E-mail: Leila.nasrolahi@srbiau.ac.ir

Fatemeh Nourozi

Master in Women Studies, Department of Social Sciences-Sociology, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

The coronavirus pandemic has created a socio-economic crisis that has affected the workforce, including those in the informal economy, especially women peddlers. Based on this, the aim of the research is to analyze the lived experience of women street vendors in Tehran subway from the social and economic consequences of the Corona crisis. This research was conducted in a qualitative manner and with a descriptive phenomenological approach. Based on the theoretical saturation criterion, fourteen female street vendors of Tehran subway participated in this study. Semi-structured interview method was used to collect data and in order to analyze the interviews, the Colizzi method was used. The findings indicate that, the lived experience of female peddlers in Tehran subway when facing the corona crisis can be classified in the form of five main themes (difficult and fragile living conditions, social exclusion, perceived injustice, job consequences and psychological injuries). According to the results of the research, in order to organize the situation of female peddlers inside the subway, especially in the conditions of the corona pandemic, permanent or mobile markets should be established and areas for their establishment should be built.

Conflict of interest:

ACCORDING TO THE AUTHOR, THE ARTICLE DID NOT HAVE ANY CONFLICT OF INTEREST.

Key words: *Lived Experience, Phenomenology, Corona, Street Vendors.*

واکاوی تجربه زیسته زنان دستفروش متروی تهران از پیامدهای اجتماعی - اقتصادی بحران کرونا

لیلا نصرالهی وسطی^۱
فاطمه نوری^۲

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۱۲/۱۵

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۹/۱۲

چکیده

پاندمی کرونا باعث ایجاد یک بحران اجتماعی - اقتصادی شد که بر نیروهای کار، از جمله کسانی که در اقتصاد غیر رسمی هستند، به ویژه زنان دستفروش، تأثیر گذاشت. بر این اساس، هدف پژوهش، واکاوی تجربه زیسته زنان دستفروش متروی تهران از پیامدهای اجتماعی - اقتصادی بحران کرونا است. این پژوهش به شیوه کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی توصیفی انجام شده است. بر اساس معیار اشباع نظری، تعداد چهارده نفر از زنان دستفروش خطوط متروی کلانشهر تهران در سال ۱۴۰۲ در این مطالعه شرکت کردند. برای گردآوری اطلاعات از روش مصاحبه نیمه ساختار یافته استفاده شد. به منظور تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها، از روش کلایزی استفاده شد. یافته‌ها حاکی از آن است که تجربه زیسته زنان دستفروش متروی تهران هنگام مواجهه با بحران کرونا را می‌توان در قالب پنج درون‌مایه اصلی (وضعیت معیشتی سخت و شکننده، طرد اجتماعی، بی‌عدالتی ادراک شده، پیامدهای شغلی و آسیب‌های روان‌شناختی) طبقه‌بندی کرد. با توجه به نتایج پژوهش، به منظور ساماندهی وضعیت دستفروشان زن داخل مترو به خصوص در شرایط پاندمی کرونا، بازارچه‌های دائمی و یا سیار ایجاد شود و مناطقی برای استقرار آن‌ها تعبیه گردد. واژگان کلیدی: تجربه زیسته، پدیدارشناسی، کرونا، زنان دستفروش.

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی - جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
E-mail: leila.nasrolahi@srbiau.ac.ir

۲. کارشناس ارشد مطالعات زنان، گروه علوم اجتماعی - جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مقدمه

کرونا یک بیماری همه‌گیر است که ۲۱۶ منطقه از جهان را تحت تاثیر قرار داده و تا به امروز باعث مرگ بیش از چهار میلیون نفر شده است (۲۶). به صورت همزمان، اقدامات قرنطینه در سراسر دنیا برای کنترل شیوع ویروس، منجر به پیامدهای منفی اجتماعی-اقتصادی از جمله افزایش آسیب‌پذیری اقتصادی، تعطیلی مشاغل و افزایش خطرات سلامتی برای حاشیه‌نشین‌ترین گروه‌های جامعه شده است (۲۴). برخلاف بحران‌های مالی قبلی که مستقیماً بر بخش رسمی و به دنبال آن تأثیر غیر مستقیم بر بخش غیر رسمی تأثیر گذاشت، همه‌گیری کووید-۱۹ مستقیماً بر کارگران بخش غیر رسمی مانند فروشندگان خیابانی تأثیر گذاشته است (۱۶). برای مهار این بیماری همه‌گیر، بسیاری از کشورها اقدامات فاصله‌گذاری اجتماعی یا قرنطینه را اتخاذ کرده‌اند (۲۲)، که از نظر اقتصادی-اجتماعی تمام بخش‌های اقتصادی، از جمله بخش غیر رسمی را مختل می‌کند (۱۵). چنین اختلالاتی برای فروشندگان خیابانی که فاقد مهارت‌ها، منابع، استراتژی-های مقابله و مکانیسم‌های کاهش کافی هستند، بار اقتصادی ایجاد کرده است (۱۰).

زنان دستفروش مترو که در اکثر مواقع مورد حمایت مسافران واگن زنان بوده‌اند و مسافران نسبت به فعالیت دستفروشان زن در مترو و همچنین اقلام خریداری شده از آنان رضایت بالایی داشته‌اند. در دوران کرونا به دلیل ترس از انتقال ویروس کرونا مورد بی‌توجهی و عدم حمایت مسافران قرار گرفتند (۲۸). کار در فضای زنانه و احساس امنیت در کنار انعطاف زیاد در ساعات کاری و ارتباط با دیگران از دلایل استقبال شدید از دستفروشی زنان در مترو است (۳۰)، که گرچه فشار بالای کار در کنار اضطراب، خستگی و افسردگی از پیامدهای دستفروشی در مترو است (۲۰)، ولی با توجه به نظریه اعتلای نقش، اشتغال به عنوان نقشی جدید موجب عزت نفس، استقلال مالی و کسب حمایت اجتماعی می‌شود که حس مفید بودن بخشی از نیاز روانی زنان دستفروش مترو را تامین می‌کند، اما تمامی این پیامدها و عوامل مثبت و منفی در دوران کرونا تغییر پیدا کرد و سبب کاهش محبوبیت دستفروشان مترو حتی در میان قشر کارمندان زن شد که عمده خرید خود را به دلایل دسترسی بیشتر و قیمت مناسب‌تر در مترو انجام می‌دادند. با شروع اپیدمی کرونا نگاه اغلب هم‌دلانه مسافران در واگن‌های زنانه به نوعی بدبینی تبدیل شد و زنان دستفروش که به دلیل وضعیت بد اقتصادی در این دوران و افزایش آمار رو به بیکاری مجبور به افزایش ساعات کاری خود در مترو بودند با چالش جدید دیگری این بار از سوی مسافران و مسئولان قرار گرفتند. در همین راستا به نظر می‌آید چرخشی محسوس در گروه‌بندی زنان دستفروش مترو صورت گرفته است و گروهی که این کار را صرفاً برای استقلال مالی و از روی تفنن انجام می‌دادند و در بیان ضرورت انجام آن بیشتر بر لذت و تفنن تاکید داشتند (۲۵)، جای خود را با تعداد بیشتری از زنان سرپرست خانوار عوض کردند. به نظر می‌آید تغییر نگاه مسافران بر زنان دستفروش مترو در دوران کرونا به عنوان عاملان افزایش شیوع کرونا بر افزایش احساس ناامنی این زنان و کاهش احساس رضایت از کار در این فضا دامن زده باشد.

مطالعات قبلی بررسی کرده‌اند که چگونه فاصله‌گذاری اجتماعی بحران کرونا بر معیشت فروشندگان خیابانی تأثیر می‌گذارد و چگونه آن‌ها کسب و کار خود را حفظ می‌کنند. نتایج مطالعات کربلانی طاهر (۱۴۰۱)، نشان از تغییراتی در معیشت زنان دستفروش در دوران کرونا دارد (۱۳). یافته‌های مطالعه دباغی و محمدی (۱۴۰۱)، بیانگر کاهش تاب‌آوری زنان به واسطه توقف شغل یا بیکاری یا کاهش درآمد آن‌ها در دوران کرونا ایجاد شده است. پیامدهای شغلی نیز مانند عدم ارتقاء مهارتی و اختلاط نقشی و پدیده مادر-معلم، موجب گرفتار شدن زنان در دام فقر و مشاغل متزلزل و فشار مضاعف بر زنان شده است (۸). در مطالعه دیگری آزموده (۱۳۹۹)، بیان می‌کند که پیش‌بینی از آینده تارپیک و استرس، احساس تبعیض و بی‌عدالتی، طرد اجتماعی، آسیب‌پذیری اخلاقی بیانگر ماهیت چندبعدی اثرات کرونا بر فقیرتر شدن زنان سرپرست خانوار است (۳). در مطالعه دیگری طاهری‌نیا و حسونند (۱۳۹۹)، تحقیقی تحت عنوان پیامدهای اقتصادی ناشی از بیماری کووید-۱۹ بر اقتصاد ایران؛ با تأکید بر اشتغال انجام دادند. با استفاده از نتایج آمارگیری نیروی کار و روند بیماری در کشور مشخص شد که تغییرات اشتغال و بیکاری طی زمستان ۱۳۹۸ و بهار ۱۳۹۹ نسبت به فصول مشابه سال قبل، دارای روند کاهشی در اشتغال و افزایشی در بیکاری بوده است. این تغییرات که با توجه به اوج گرفتن شیوع کرونا افزایش می‌یافت دال بر تغییرات بازار نیروی کار و سایر بخش‌های حوزه اقتصادی است که این بازار را تحت تأثیر قرار داده است (۲۷). کاتاکوتان^۱ و همکاران (۲۰۲۳)، بیان می‌کنند که اثرات همه‌گیری کووید-۱۹، در درجه اول برای مشاغل غیر رسمی به ویژه دستفروشی بسیار ویرانگر است. فروشندگان خیابانی در فیلیپین از کاهش فروش، ناراحتی در فروش، افزایش هزینه‌های عملیاتی و اختلال در عملیات رنج می‌برند (۵). اوگاندو، روگان و موسیه^۲ (۲۰۲۲) نیز نشان دادند که همه‌گیری کووید-۱۹ باعث ایجاد یک بحران بهداشتی، اقتصادی و مراقبتی شد که بر همه کارگران، از جمله کسانی که در اقتصاد غیر رسمی هستند، تأثیر گذاشت (۱۸). سینگ و کائور^۳ (۲۰۲۲)، دریافتند که قرنطینه شدید اعمال شده در هند برای کنترل شیوع ویروس کرونا در هند آسیب‌پذیری‌های موجود را آشکار کرد، نابرابری‌های اقتصادی فعلی را تقویت کرد و تفاوت‌های اجتماعی-اقتصادی آینده را برای گروه‌های به حاشیه رانده شده در جامعه تقویت کرد (۲۶). در مطالعه دیگری لینگوا و ساهو^۴ (۲۰۲۱)، بیان می‌کنند که علی‌رغم کاهش قرنطینه‌ها، فروشندگان با چالش‌های شدیدی در کسب دستمزد روزانه‌شان مواجه بودند که باعث ناتوانی در برآورده کردن نیازهای اولیه مانند غذا، پرداخت اجاره‌بها و تجربه شرایط سخت‌تر در محل کار می‌شد (۱۴). در نهایت نتایج مطالعات کائو^۵ و همکاران (۲۰۲۱)، نشان می‌دهد که بحران کووید-۱۹، منجر به مشکلات روانی فردی و حتی بی‌ثباتی اجتماعی در بین فروشندگان خیابانی شده است (۴).

1. Catacutan

2. Ogando, Rogan & Moussié

3. Singh & Kaur

4. Lyngwa & Sahoo

5. Cao

نظریه‌های مختلفی در زمینه ماهیت و علل گسترش پدیده دستفروشی زنان وجود دارد. نظریه‌های جنسیتی تأکید می‌کنند که گرایش زنان به مشاغل زنانه نظیر آموزگاری، پرستاری، نظافت، پذیرایی و ... برای این است که انعکاسی از نقش خانگی زنان باشد و درست، همان طور که در بیشتر جوامع، کار خانگی زنان کم ارزش تلقی شده است، این مشاغل و مهارت‌ها نیز کم ارزش می‌باشد (۱۲). از طرفی نظریه زنانه شدن فقر^۱ نشان می‌دهد که زنان در مقایسه با مردان فقر شدیدتری را تجربه می‌کنند. روندی وجود دارد که فقر را در بین زنان افزایش می‌دهد، به خصوص در رابطه با افزایش زنان سرپرست خانوار، این نظریه زنانه شدن فقر را پروسه‌ای می‌داند که در آن فقر بیشتر در بین افرادی که در خانوارهایی که زنان سرپرست آن‌ها هستند، متمرکز می‌شود (۷). نظریه دوگانه‌انگاری^۲ پدیده دستفروشی را فرآیندی طبیعی و مرحله انتقالی به سوی جامعه توسعه یافته می‌انگارد (۲۳)؛ نظریه‌های ساختارگرایی (۱۷)، قانون‌گرا و داوطلبانه (۶)، تا حدودی مشابه با هم، مشاغل غیر رسمی نظیر دستفروشی را بی‌ارتباط با مسئله ضعف اقتصادی دانسته و آن را عملی عامدانه به منظور فرار از مالیات، قوانین سخت و دست و پاگیر و افزایش سود و رقابت‌پذیری در نظر می‌گیرد.

مطالعات قبلی از دو جنبه با مطالعه حاضر متفاوت هستند. اول این که این مطالعات غالباً با رویکرد کمی و در قالب پیمایش انجام شده‌اند. ثانیاً این مطالعات غالباً در کشورهای دیگر (۱۸) و (۱۴)، و یا روی اقشار مختلفی مثل زنان سرپرست خانوار (۳)، یا زنان کارگر (۲۶)، انجام شده است و تنها یک مطالعه (۱۳)، روی زنان دستفروش و با تأکید بر مسائل اقتصادی انجام شده است. با این حال، تجربه زیسته زنان دستفروش از منظر اجتماعی و اقتصادی در این دوره چالش برانگیز بررسی نشده است و این مطالعه به دنبال بر طرف کردن این شکاف مطالعاتی است. با توجه به مسئله پژوهش و شکاف تحقیقاتی موجود، این تحقیق به دنبال پاسخگویی به این سوال است که: زنان دستفروش متروی تهران چه تجربه‌ای از پیامدهای اجتماعی و اقتصادی ناشی از بحران کرونا دارند؟

روش تحقیق

روش تحقیق به صورت کیفی از نوع تک مقطعی بوده و فلسفه آن تفسیرگرایی است، لذا برای درک و تبیین پدیده اجتماعی مورد مطالعه از نوع داده‌های کیفی نظیر داده‌های حاصل از مصاحبه استفاده شد. استراتژی مورد نظر، پدیدارشناسی توصیفی به شیوه کلایزی است، لذا ابتدا پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان در مصاحبه صورت گرفته شده مورد مطالعه قرار گرفت، سپس مضامین احصاء شدند. جامعه هدف، متشکل از زنان دستفروش در خطوط متروی کلان‌شهر تهران در سال ۱۴۰۲ بودند. ملاک‌های ورود به پژوهش عبارت بودند از: ۱. تمایل به مصاحبه و همکاری در انجام پژوهش، ۲. مشارکت‌کننده مونث باشد،

¹. Feminisation of poverty

². Dualist Theory

۳. داشتن تجربه دستفروشی. همچنین ملاک‌های خروج از پژوهش عبارت بودند از: ۱. عدم تمایل به ادامه همکاری در پژوهش. روش نمونه‌گیری به صورت در دسترس و گلوله برفی است و حد کفایت نمونه‌گیری تا اشیاع نظری انجام پذیرفت. لذا فرآیند شنا سایی نمونه‌ها و آماده سازی و مصاحبه با ۱۴ مشارکت کننده حاصل شد. ضمن بیان اهداف و ماهیت پژوهش و تاکید بر محرمانگی متن مصاحبه به منظور حفظ هویت آنان، مشارکت کنندگانی که تمایل به مشارکت و همکاری داشتند و رضایت و اعتماد خود را اعلام نمودند، انتخاب و مورد مصاحبه واقع گردیدند تا شناخت عمیق‌تری از تجارب منحصر به فرد آنان حاصل گردد. در جدول (۱)، مشخصات زمینه‌ای زنان مشارکت کننده در تحقیق نشان داده شده است:

جدول شماره (۱): مشخصات زمینه‌ای زنان مشارکت کننده در تحقیق

ردیف	وضعیت تاهل	سن	میزان تحصیلات	مدت دستفروشی در مترو
۱	مجرد	۲۵	دپلم	۲ سال
۲	مجرد	۲۶	سیکل	۵ سال
۳	متاهل	۳۰	کارشناسی ارشد	۵ سال
۴	مجرد	۳۰	سیکل	۷ سال
۵	مجرد	۴۲	سیکل	۴ سال
۶	متاهل	۴۵	دپلم	۷ سال
۷	مجرد	۲۲	کارشناسی	۲ سال
۸	متاهل	۲۷	دپلم	۶ سال
۹	مجرد	۴۳	سیکل	۱ سال
۱۰	متاهل	۳۹	کاردانی	۱ سال
۱۱	متاهل	۳۷	دپلم	۳ سال
۱۲	متاهل	۴۹	کارشناسی	۱۲ سال
۱۳	متاهل	۴۵	دپلم	۲ سال
۱۴	متاهل	۳۳	کاردانی	۶ سال

روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش، کیفی بوده و ابزار آن مصاحبه نیمه ساختار یافته^۱ است. مصاحبه نیمه ساختار یافته یکی از معمول‌ترین انواع مصاحبه است که در تحقیقات کیفی اجتماعی مورد استفاده واقع می‌شود (۹). در مرحله مصاحبه، در ابتدای مصاحبه، توضیحات مختصری پیرامون مصاحبه ارائه شده است. مصاحبه تشریحی طراحی گردیده است. پس از یک معرفی صمیمانه و غیر رسمی، مصاحبه با مروری بر هدف پژوهش و تکمیل فرم رضایت‌نامه شروع شد. به شرکت کنندگان یادآوری شد که مصاحبه‌ها کاملاً محرمانه هستند، آن‌ها می‌توانند از پاسخ به هر سؤالی امتناع کنند و می‌توانند هر

^۱. Semi- Structured

زمان که بخواهند از ادامه شرکت در مطالعه انصراف دهند. در ابتدای مصاحبه، پیشینه کلی و اطلاعات دموگرافیک مورد بررسی قرار گرفت. سپس سوالات مصاحبه نیمه ساختار یافته مطرح می‌شد. در این پژوهش به منظور بررسی اعتبار پژوهش و توانایی اعتماد به یافته‌ها و نتایج از چهار معیار: باورپذیری، ثبات، تأییدپذیری و انتقال‌پذیری و به منظور بررسی پایایی از روش بازآزمون استفاده شده است (۲). ۱. باورپذیری: به منظور افزایش معیار باورپذیری در این پژوهش، از اختصاص زمان کافی برای جمع‌آوری داده‌ها و ایجاد ارتباط صمیمانه و امن با زنان دستفروش در خطوط متروی کلانشهر تهران استفاده شد. ۲. ثبات: معیار ثبات به پایداری داده‌ها در طول زمان و شرایط متفاوت گفته می‌شود. در این پژوهش بررسی دقیق داده‌ها توسط یک ناظر جهت افزایش میزان ثبات پژوهش استفاده گردید. ۳. تأییدپذیری: در این پژوهش برای افزایش تأییدپذیری، محقق تلاش کرد تا کلیه مراحل تحقیق اعم از جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل و شکل‌گیری عوامل اصلی تجربه زیسته زنان دستفروش متروی تهران از پیامدهای اجتماعی- اقتصادی بحران کرونا را به صورت کامل تشریح نماید تا خواننده با خواندن نتایج قادر به ممیزی پژوهش باشند. همچنین این فرآیند در اختیار چند تن از اساتید و خبرگان پژوهش قرار داده شد تا صحت نحوه انجام پژوهش تأیید گردد. ۴. انتقال‌پذیری: معیار انتقال‌پذیری به پارامترهای نظری پژوهش و قابلیت کاربرد مجموعه‌ای از یافته‌ها در موقعیتی دیگر اشاره دارد. در این پژوهش سعی شد تا از زنان دستفروش متروی کلانشهر تهران با تجارب گوناگون اطلاعات گرفته شود. پایایی: برای سنجش پایایی از روش (پایایی آزمون مجدد) استفاده شد که به ثبات طبقه‌بندی داده‌ها در طول زمان اشاره دارد. پایایی بازآزمون مصاحبه‌های این پژوهش برابر ۷۳ درصد است. با در نظر گرفتن این که میزان پایایی بیشتر از ۶۰٪ است، بر این اساس قابلیت پایایی کدگذاری‌ها مورد تأیید است.

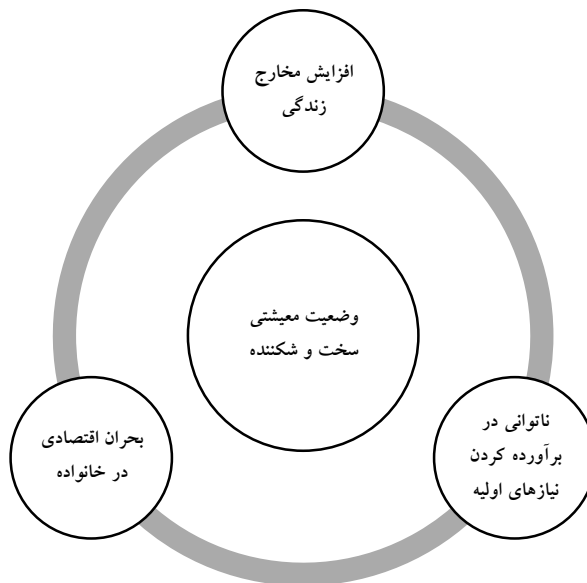
یافته‌ها

یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها به روش کلایزی تحلیل شدند. در گام اول، تمام مصاحبه‌ها به دقت پیاده‌سازی و بارها و بارها خوانده شد تا یک معنای کلی درباره محتوای آن به دست آید. در گام دوم، جملات مهمی که با پدیده تجربه زیسته زنان دستفروش مرتبط است، شناسایی و کدگذاری شدند. در گام سوم، از هر عبارت یک مفهوم که بیانگر معنی و قسمت اساسی تفکر فرد است، مفهوم‌سازی گردید. در گام چهارم، این معانی فرموله شده، در مقولات، دسته‌ها و درونمایه‌ها طبقه‌بندی شدند. در گام پنجم، یافته‌ها در یک توصیف منسجم از پدیده مورد نظر ادغام شدند. در گام ششم، ساختار اساسی پدیده (تا حد امکان به صورت واضح و شفاف) توصیف شد. در مرحله پایانی، فرآیند اعتباربخشی با ارجاع به برخی از شرکت کنندگان و پرسش درباره این که آیا یافته‌ها واقعاً تجربه آن‌ها را انعکاس می‌دهند؛ انجام شد.

پس از بررسی مصاحبه‌های انجام شده و کدگذاری داده‌ها ۵ مضمون اصلی (وضعیت معیشتی سخت و شکننده، طرد اجتماعی، بی‌عدالتی ادراک شده، پیامدهای شغلی و آسیب‌های روان‌شناختی) یافت شد.

مضمون اصلی اول: وضعیت معیشتی سخت و شکننده

زنان به عنوان بخش مهمی از نیروی کار که وظیفه تأمین مخارج خود و خانواده‌شان را برعهده دارند، مشکلات اجتماعی مضاعفی را در فرآیندهای کاری و زندگی خود تجربه می‌کنند که متأسفانه در بسیاری از موارد مشمول قوانین حمایتی نمی‌شوند و توجهی به آن‌ها نمی‌شود، همین مسئله بسیاری از آن‌ها را به سمت شغل‌هایی با انعطاف‌پذیری بیشتر، از جمله دستفروشی در مترو سوق می‌دهد. هزینه اجاره‌خانه، هزینه تحصیل فرزندان، هزینه‌های درمان و نبود بیمه نیز زندگی را برای زنان دو چندان دشوار می‌سازد. پیامدهای کرونا برای زنان دستفروش جز شکننده کردن این وضعیت بغرنج چیزی به همراه نداشته است. زنان دستفروش متروی تهران به مضامینی مانند، ناتوانی در برآورده کردن نیازهای اولیه، بحران اقتصادی در خانواده و افزایش مخارج زندگی، اشاره می‌کنند (شکل ۱).

شکل شماره (۱): درون‌مایه فرعی وضعیت معیشتی سخت و شکننده

ناتوانی در برآورده کردن نیازهای اولیه

"از بس مشتری کم بود دیگه ظهرها مجبور بودم برم خونه حتی یادمه کرونا هم گرفته بودم و کلی هزینه دارو ها شد و هم حالم بد بود هم از پس هزینه داروها بر نمیومدم و دستمم خالی بود حتی واسه تهیه مواد اولیه خونه هم به مشکل خورده بودم" (مصاحبه شونده ۳، ۳۰ ساله، متاهل).

"در ۲۴ ساعت تنها یک وعده غذا می‌خورم. از عید تا به حال رنگ گوشت و مرغ را به خانه ندیده‌ایم. از صبح تا شب در مترو راه می‌روم تا آن قدر که شبها از درد خوابم نمی‌برد" (مصاحبه شونده ۱۱، ۴۹ ساله، متاهل).

"صاحبخانه مدام زنگ می‌زند می‌گوید کرایه خانه عقب افتاده باید بلند شوید. به صاحبخانه می‌گویم همه‌جا بسته است شما مگر در تهران زندگی نمی‌کنید صاحبخانه حالی‌ش نمی‌شود... " (مصاحبه شونده ۱۴، ۲۷ ساله، متاهل).

بحران اقتصادی در خانواده

"در روزهای کرونایی، سخت‌ترین و بدترین روزهای زندگی را گذراندم که اگر اجاره‌خانه و حساب و کتاب بدهکاری یا اقساط مختلف را در نظر بگیرم، این روزها بدبختی من کاملاً مشخص است" (مصاحبه شونده ۵، ۴۲ ساله، متاهل).

"۳ تا دختر دارم. ۲ تای آنها دانشجوی هستند و یکی‌شان هنوز مدرسه می‌رود. همسر من ما را ترک کرد و بار زندگی بر دوش من افتاده است. نه سرمایه‌ای دارم که مغازه اجاره کنم و نه کار دیگری بلد هستم که از آن کسب درآمد کنم" (مصاحبه شونده ۹، ۴۳ ساله، مجرد).

"برای تامین مخارج خانواده و دادن کرایه خانه مجبور به دستفروشی‌ام. بیام بیرون کرونا منو می‌کشد، نیام هم گشنگی و خرج زندگی. حالا شما بگو دستفروشی کنم یا نه؟" (مصاحبه شونده ۱۰، ۳۹ ساله، متاهل).

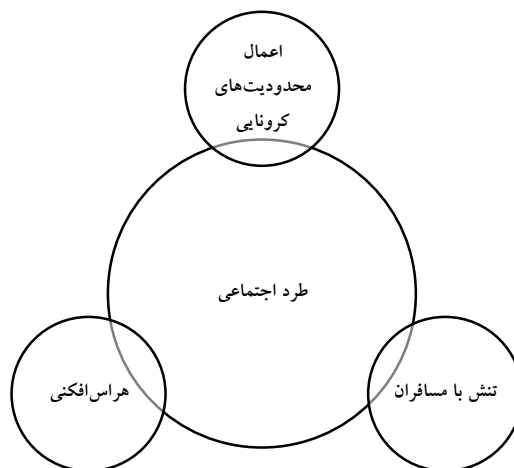
افزایش مخارج زندگی

"البته از عید تا حالا هنوز یک کیلو گوشت هم نتوانسته‌ام بخرم و میوه هم که دیگر هیچ، مثلاً دیروز خوشحال بودم که خوب کاسبی کردم، به بازار تجریش سری زدم اما فقط نگاه کردم، غصه خوردم و برگشتم، گیلان ۶۵ هزار تومان، انگور کیلویی ۵۵ هزار تومان، آلبالو و شاتوت هر کدام ۸۰ هزار تومان. برای پر کردن یک سبد میوه باید اندازه نصف درآمد یک ماه را هزینه می‌کردم به خاطر همین دست خالی برگشتم و فقط چند دسته سبزی خوردن توانستم بخرم" (مصاحبه شونده ۱۰، ۳۹ ساله، متاهل).

"ما هر ماه هم اهل خریدن گوشت و مرغ نیستیم. میوه به کفایت و با صرفه‌جویی می‌خریم، اما واقعاً گران شده. همه چیز چندین برابر. نمی‌دانیم تا کی ادامه دارد" (مصاحبه شونده ۱۳، ۴۵ ساله، متاهل).

مضمون اصلی دوم: طرد اجتماعی

بنابر آن چه که از مصاحبه‌ها به دست آمد، مجموعه عواملی همچون اعمال محدودیت‌های کرونایی، هراس‌افکنی، تنش با مسافران در دوره کرونا زمینه طرد اجتماعی زنان دستفروش مترو را بیشتر فراهم می‌کند (شکل ۲). رعایت فاصله‌گذاری اجتماعی که گاه سبب عدم استفاده از وسایل نقلیه عمومی می‌شد، ابتلا یا ترس از ابتلا به کرونا و همچنین ترس مصرف‌کننده از خرید محصولات، موجب شده تا در این دوران زنان دستفروش، تصمیم بگیرند که به صورتی موقتی کارشان را تعطیل کنند. از مهم‌ترین عواملی که شرایط را در دوران کرونا بر خرده‌فروشان مترو سخت‌تر کرده یکی مراجعه کمتر مسافران به مترو به دلیل هراس از گرفتار شدن به بیماری در فضای بسته و در نتیجه خلوت شدن قطارهاست و دیگری این که نسبت به اجناس خرده‌فروشان از حیث آلودگی به ویروس به دیده تردید می‌نگرند و از آن‌ها خرید نمی‌کنند. عمده خریداران باقیمانده برای این فروشندگان عموماً افراد شاغل و کارمند هستند که آن‌ها نیز در روزهای تعطیل حضور ندارند و درآمدی نصیب این خرده‌فروشان نمی‌شود. همچنین به ویژه به دلیل ترس از کرونا، برخی از کمک‌های بشر دوستانه مسافران به این زنان کاهش یافته است. با افزایش تنش و اضطراب اجتماعی در زمان شیوع کرونا و ترس مردم از ابتلا به این بیماری در مکان‌های شلوغ و سر بسته، نسبت به دستفروشان در مترو بدبین می‌شوند و همین امر باعث افزایش درگیری، نزاع و چالش در مترو به خصوص بین مسافران و دستفروشان می‌شود. با شیوع بیماری کرونا در بسیاری از موارد مسافران، دستفروشان را همچون سوژه‌های بیماری‌زا تلقی می‌کنند و نسبت به حضور آنان در واگن واکنش منفی نشان می‌دهند. نقل قول‌های زیر گویای این موقعیت هستند.

شکل شماره (۲): درون‌مایه فرعی طرد اجتماعی

اعمال محدودیت‌های کرونایی

"برای رعایت فاصله و آلودگی‌هایی که ممکن بود کرونا رو پخش کنه خیلی گیر می‌دادن هم از شهرداری هم از پلیس مترو که کمتر تو مترو پیام و نفروشم و منم که جز فروش این وسایل درآمد دیگه‌ای نداشتم خیلی اذیت شدم" (مصاحبه شونده ۳، ۳۰ ساله، متاهل).

"این روزها از وقتی حرف این ویروس جدید شده، بیشتر از قبل مامورها به ما گیر می‌دهند؛ می‌گویند بارتان را جمع کنید و بروید؛ می‌گویند بارهای شما منشا آلودگی ویروس است؛ می‌گویند از این واگن به آن واگن، از این قطار به آن قطار نروید و مردم را آلوده نکنید" (مصاحبه شونده ۱۰، ۳۹ ساله، متاهل).

هراس/فکنی

"نه بیشتر مردم از نزدیک شدن بهشون ترس داشتن و همه بیشتر به فکر خودشون بودن و فقط می‌خواستن کرونا نگیرن و هیچی براشون مهم نبود" (مصاحبه شونده ۲، ۲۶ ساله، مجرد).

"مردن از ما فاصله می‌گرفتن چون فکر می‌کردن ما کرونا داریم و ناقلیم البته تا حدودی هم حق داشتن ولی خب چه می‌شه کرد اونا هم می‌ترسیدن و فاصلشون و حفظ می‌کردن و قید خرید کردن و می‌زدن" (مصاحبه شونده ۳، ۳۰ ساله، متاهل).

تنش با مسافران

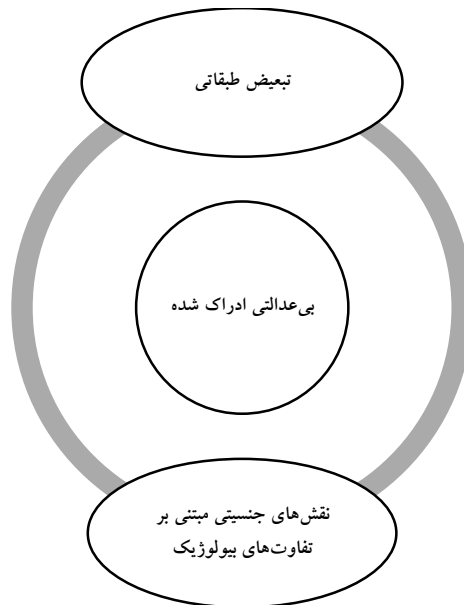
"کسی نمی‌خواست با فرد ناشناس ارتباط داشته باشه چون می‌ترسیدن که کرونا داشته باشه و اگر نزدیکشون می‌شدی عصبانی می‌شدن و حتی چندباری برخوردهای خیلی بدی دیدم و آدما برای این که نزدیکشون می‌شدم برای فروش سرم داد می‌زدن" (مصاحبه شونده ۲، ۲۶ ساله، مجرد).

"مسافرا طوری با ما برخورد می‌کنن انگار خودِ کرونایییم. سعی می‌کنن بهمون برخورد نکنن و بهمون بی‌احترامی می‌کنن" (مصاحبه شونده ۸، ۲۷ ساله، متاهل).

مضمون اصلی سوم: بی‌عدالتی ادراک شده

نرخ مشارکت زنان در بازار کار بسیار پایین است و یک عامل آن به شغل‌های موجود در بازار کار مربوط می‌شود و به عبارت دیگر، شغل‌های بازار کار چندان مناسب زنان، به ویژه در دوران کرونا نیست. سطح اعتماد بسیار پایین زنان دستفروش نسبت به شرایط بازار کار و محیط‌های کاری بیشتر می‌تواند توضیح دهنده شرایط بیکاری آنان باشد. باور آنان به آینده‌ای تاریک، استرس نسبت به عدم بهبودی شرایط موجبات آمادگی بسیار کم آن‌ها برای نوظیری و فعالیت‌های مطابق با شرایط کرونایی شده است. اعتقاد به نقش‌های جنسیتی مبتنی بر تفاوت‌های بیولوژیک، در حالی که خود، نقش مرسوم مردانه نان‌آوری را ایفا می‌کنند،

حاکمی از تأثیر تجربه تضاد نقش‌ها و احساس نارضایتی در زندگی و فقیرتر شدن آنان است. نقل قول‌های زیر گویای این موقعیت هستند.

شکل شماره (۳): درون‌مایه فرعی بی‌عدالتی ادراک شده

تبعیض طبقاتی

"اگر می‌خواهید بدانید چه بر سر زنان دستفروش می‌آید خلاصه‌اش می‌شود هر چه بر سرت بیاید دستات به هیچ جا بند نیست چون ادامه فعالیتات مدارا با افرادی است که بر اساس قانون تو را مجرم می‌دانند چون از نظر آنان دستفروشی جرم است. دقیق‌تر بخواهم بگویم چون فقیر بودن جرم است و چون ما از طبقه پایین اجتماع هستیم نسبت به ما تبعیض قائل می‌شوند" (مصاحبه شونده ۷، ۲۲ ساله، مجرد).

"شهرداری‌ها طبق قانون موظفند فضای مناسبی در اختیار دستفروشان قرار دهند و اصلاً این طور نیست که دستفروش‌ها از سر شکم سیری به این مکان‌ها نروند. تخصیص فضای غرفه‌ها هم معمولاً رانتهی است و تبعیض قائل می‌شوند و جاهای خوب را به آشنایان می‌دهند" (مصاحبه شونده ۱۲، ۴۹ ساله، متأهل).

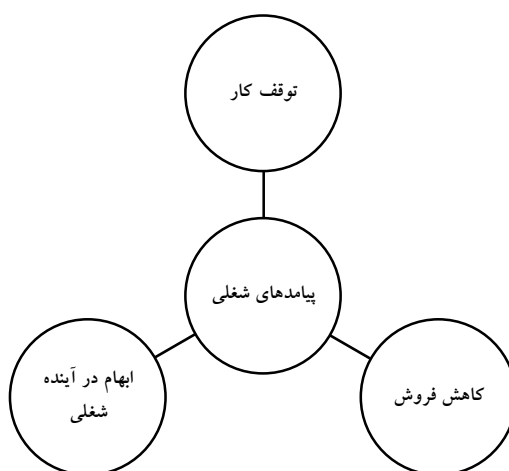
"متأسفانه این روزها حال دستفروشان خوب نیست و مسئولین نسبت به ما تبعیض قائل می‌شوند و به چشم یک شهروند عادی به ما نگاه نمی‌کنند، با شیوع ویروس کرونا بساط آن‌ها جمع شد؛ این قشر کسانی‌اند که نه سرمایه، نه پشتوانه مالی، نه بیمه و نه تشکل خاصی دارند که بتوانند از آن‌ها حمایت کنند" (مصاحبه شونده ۱۴، ۲۷ ساله، متأهل).

نقش‌های جنسیتی مبتنی بر تفاوت‌های بیولوژیک

"من مجبورم این جا کار کنم. حقوق وزارت کار کفاف هزینه ما را نمی‌دهد. هر جایی که برای کار رفتم (به نسبت مردان)، خیلی کم به من دستمزد دادند. کرایه خانه بدهم، خرج فرزندم را بدهم یا پول آب و برق؟" (مصاحبه شونده ۱۴، ۲۷ ساله، متاهل).

مضمون اصلی چهارم: پیامدهای شغلی

در این دوره به واسطه همان ماهیت آسیب زنده بیماری کرونا و مسری بودن سریع آن و از سوی دیگر با توجه به اعمال محدودیت‌های کرونایی، این مشاغل به بیکاری و توقف کامل، و کاهش درآمد مواجه شدند. با توجه به کاهش درآمد، تعطیلی موقت یا حتی اجبار به ترک شغل و روی آوردن زنانی که تا پیش از این مشاغل خانگی محدودی داشتند به شغل‌هایی چون کارگری غیر رسمی (بدون قرارداد، روزمزدی و بدون بیمه)، و ماندن در دام فقر و به قول عامیانه "هشت‌شان گروهی نه‌شان مانده"، نداشتن شبکه‌های حمایتی غیر رسمی- چرا که خانواده‌های نسبی هم مانند آن‌ها در این دوران وضعیت خوبی نبوده‌اند- آن‌ها را حتی محتاج به تأمین مایحتاج اولیه نموده است. نقل قول‌های زیر گویای این موقعیت هستند.

شکل شماره (۴): درون‌مایه فرعی پیامدهای شغلی

توقف کار

"من که در ایام کرونا بیکار شده‌ام تکلیفم چیست؟ امثال من که دستفروشی می‌کردند حالا چکار کنند؟ می‌گویند بنشینید توی خانه، مگر همین خانه ماندن خرج ندارد؟" (مصاحبه شونده ۹، ۴۳ ساله، مجرد).

"قبل از عید تا اردیبهشت ماه که بیکار بودیم حالا چرا این کار را با ما می‌کنند؟ روزی ۱۵۰-۲۰۰ هزار تومان در می‌آورد؛ کم بود اما از هیچی بهتر بود. الان مدام توی خانه نشسته‌ام و نمی‌دانم چکار بکنم! آدم تحت فشار ممکن است به هر کاری دست بزند" (مصاحبه شونده ۱۱، ۳۷، ساله، متاهل).

"البته اگر بخوایم درست‌تر بگوییم، باید بگوییم مدت‌ها است بیکارم. قبل از عید کرونا بساط ما را جارو کرد. برج دو دوباره برگشتیم سرکار هر چند درآمدمان نصف شد اما باز یک آب باریکه‌ای مانده بود که آن را هم گرفتند" (مصاحبه شونده ۱۲، ۴۹، ساله، متاهل).

کاهش فروش

"اما دیگه فروش سابق رو نداشتم (من قبلاً لوازم آرایشی داشتم) چون رعایت بهداشت خیلی بالا بود مردم حق داشتن رژ و ریمبل و ... اینا را نخرند" (مصاحبه شونده ۱، ۲۵، ساله، مجرد).

"زمان کرونا که تقریباً درآمد همه پایین اومد خب ما دستفروش‌ها هم از این قضیه مستثنی نبودیم و خب تعداد مشتریان هم کم شد چون من محصولات بهداشتی می‌فروختم چون مردم کم می‌اومدن" (مصاحبه شونده ۴، ۳۰، ساله، مجرد).

"در دوران کرونا، درآمد من بسیار کاهش یافته است. دو دلیل داره اول این که با وجود مشکلات ریوی می‌ترسم بیرون برم اگه کووید-۱۹ بگیرم کارم تموم می‌شه. بچه‌ها نمی‌توانند مواد اولیه مورد نیاز من را تامین کنند و از طرفی مردم نسبت به من می‌ترسند و بی‌اعتماد می‌شوند زیرا بیشتر موادی که می‌فروشم خوراکی است و به طور مستقیم با سلامت انسان ارتباط دارد" (مصاحبه شونده ۵، ۴۲، ساله، متاهل).

ابهام در آینده تسلی

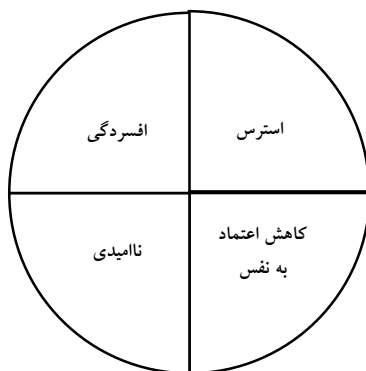
"پر از ابهام بودم، اون زمان مردم کمتر مترو سوار می‌شدن حتی مدرسه و دانشگاه هم که آنلاین بود مشتری‌هام کم شده بود و مخصوصاً چیزی که من می‌فروشم کش و گل سر و کلیپس که اکثراً مشتری‌هام جوون‌ها و سن‌های نوجوون بود و کلی هم خسارت داشتم مثل وام‌هایی که گرفته بودم و قرض‌هایی که داشتم و نمی‌تونستم از پس قسط‌هاش بر پیام چون فروشی نداشتم و کل جنسا رو دستم مونده بود و با یه عالمه بدهی" (مصاحبه شونده ۳، ۳۰، ساله، متاهل).

"دستفروشی در مترو نسبت به دیگر مشاغل درآمد بهتری دارد اما پایدار نیست و بیمه هم ندارد و در شرایط کرونایی اصلاً آینده‌ای ندارد" (مصاحبه شونده ۶، ۴۵، ساله، متاهل).

"دستفروشی هیچ وقت تضمینی نداشته و حالا هم ما بیشتر از همه ضرر کرده‌ایم. بچه‌هام می‌گویند چند ماه بعد هم کسی از تو چیزی نمی‌خرد همه می‌روند از اینترنت می‌خرند. دنبال کارم اما توی این شرایط وانفسا کار کجا بود؟ هر جا می‌روی می‌گویند فعلاً برو بشین خانه" (مصاحبه شونده ۹، ۴۳، ساله، مجرد).

مضمون اصلی پنجم: آسیب‌های روان‌شناختی

بیشتر زنان نسبت به آینده نامعلوم احساس اضطراب و ترس می‌کنند. شرایط کاری و محدودیت‌های شغلی در طول دوره قرنطینه، عدم اطمینان در مورد آینده را افزایش داده است. حمایت‌های اندک و محدود دولت، پیش‌بینی آینده نامعلوم و محدودیت منابع امید به تغییر وضعیت را به ناامیدی تبدیل کرده است، افسردگی، کاهش عزت نفس یا هر نوع پیامد روانی دیگر می‌تواند از توان کاری آن‌ها بکاهد و در دنیای رقابت و بازار کسب و کار که اصل بر توان‌مندی بیشتر است، این موارد تهدیدی برای موجودیت شغل آن‌ها است؛ بنابراین به درستی می‌توان گفت که بیکاری ناشی از کرونا برای زنانی که تا پیش از این می‌توانستند از پس مخارج و هزینه‌های زندگی خود و خانواده‌شان بر آیند، موجب پیامدهای روحی و شخصیتی گاه بلند مدت در زنان می‌شود. زنان دستفروش متروی تهران به مضامینی مانند، استرس، کاهش اعتماد به نفس، ناامیدی و افسردگی، اشاره می‌کنند.

شکل شماره (۵): درون‌مایه فرعی آسیب‌های روان‌شناختی

افسردگی

"اوایل خیلی سخت بود خودم هم فروش نداشتم و هم این که خودم ترس داشتم از کرونا گرفتن به همین خاطر خیلی کم شد درآمد و به مشکل روحی خوردم" (مصاحبه شونده ۲، ۲۶ ساله، مجرد).
 "اکثر خانم‌های دستفروش در مترو افسردگی دارند چون از نور خورشید محرومند و ساعت‌های طولانی را در فضایی بی‌روح می‌گذرانند" (مصاحبه شونده ۷، ۲۲ ساله، مجرد).

استرس

"این روزها خیلی احساس استرس و اضطراب دارم. من اجناسم را نسبه برای فروش می‌آورم و وقتی ماموران آن‌ها را از من می‌گیرند، دیگر دستم به جایی بند نیست" (مصاحبه شونده ۶، ۴۵ ساله، متأهل).

"از اواسط بهمن که خبرهای کرونای چین را دنبال می‌کردم، خواب دیدم کرونا گرفته‌ام. آن قدر از این خواب استرس گرفتم که فردایش با ماسک رفتم سر کار" (مصاحبه شونده ۹، ۴۳ ساله، مجرد).

کاهش اعتماد به نفس

"مترو پیرم کرده. کبد، قلب، معده و ... مریض شدم دیگه. خیلی اوضاع سختی دارم، اما چاره دیگه‌ای هم ندارم. روزای اول که می‌یومدم هیچ کس باورش نمی‌شد من بچه داشته باشم. حالا خیلی از نظر جسمی آسیب دیدم. کار این جا سخته. باور کن دوست ندارم هر روز این جا باشم. مجبورم" (مصاحبه شونده ۸، ۲۷ ساله، متأهل).

"بعد از بیکاری احساس خوبی نمی‌کنم و از این که خرج زندگی به عهده کس دیگری باشد احساس بدی نسبت به خودم دارم" (مصاحبه شونده ۱۲، ۴۹ ساله، متأهل).

ناامیدی

"صبح تا شب دارم این جا کار می‌کنم. این که می‌گم صبح تا شب، یعنی صبح تا شب! موقع برگشت به خونه، اون وقتی که می‌شینم تو تاکسی زار زار می‌زنم زیر گریه. با خودم می‌گم، خدایا! آخه این بود، سرنوشت نامعلوم من؟ این بود زندگی؟" (مصاحبه شونده ۸، ۲۷ ساله، متأهل).

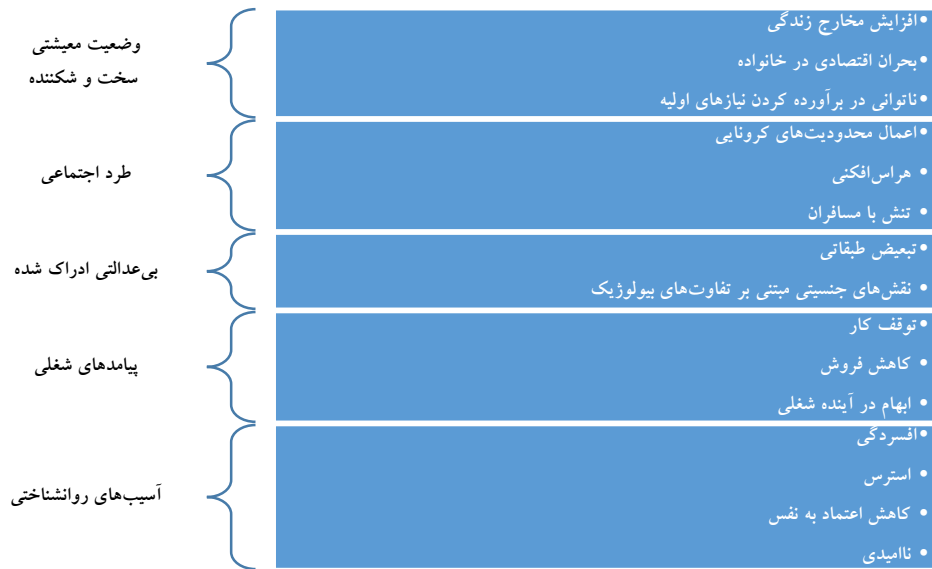
"اقوام و دوستان مان هم شرایط بدتری از ما دارند و امید کمک از سوی آن‌ها هم نداریم" (مصاحبه شونده ۹، ۴۳ ساله، مجرد).

"امسال تا توانستیم از آشناها قرض گرفتیم و زندگی کردیم. دولت از اول تا آخر ۱ میلیون تومان به ما داد که آن را هم از یارانه‌مان کم کرد. شما بگو با یک میلیون می‌شود چند روز زندگی کرد؟ اوایل از کرونا ترس و ناامیدی داشتیم و مثل همه مردم در خانه مانده بودیم" (مصاحبه شونده ۱۴، ۲۷ ساله، متأهل).

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این مطالعه واکاوی تجربه زیسته زنان دستفروش متروی تهران از پیامدهای اجتماعی اقتصادی بحران کرونا بود. جامعه پژوهش شامل زنان دستفروش در خطوط متروی کلانشهر تهران در سال ۱۴۰۲ است، روش نمونه‌گیری نیز به صورت در دسترس و گلوله‌برفی تا اشیاع نظری انجام شد. فرآیند شناسایی نمونه‌ها و آماده‌سازی و مصاحبه با ۱۴ شرکت کننده حاصل شد. داده‌ها با استفاده از رویکرد کلایزی تحلیل شد. یافته‌ها حاکی از آن است (شکل ۶) که تجربه زیسته زنان دستفروش متروی تهران هنگام مواجهه با بحران کرونا را می‌توان در قالب پنج درون‌مایه اصلی (وضعیت معیشتی سخت و شکننده، طرد اجتماعی، بی‌عدالتی ادراک شده، پیامدهای شغلی و آسیب‌های روان‌شناختی) طبقه‌بندی کرد.

شکل شماره (۶): تجربه زیسته زنان دستفروش متروی تهران از پیامدهای اجتماعی- اقتصادی بحران کرونا

نخستین درون‌مایه یعنی وضعیت معیشتی سخت و شکننده شامل: ناتوانی در برآورده کردن نیازهای اولیه، بحران اقتصادی در خانواده و افزایش مخارج زندگی است. با شروع اپیدمی کرونا، گویی متغیر تشدید کننده‌ای بر تمامی مشکلات از پیش موجود این زنان اضافه شد و در سایه ادامه کم توجهی‌ها، شرایط امکان زندگی را هر چه بیشتر برای آن‌ها دشوار ساخت. مسائل کار زنان در حوزه اقتصاد غیر رسمی در ایام شیوع کرونا، برای بخشی از زنان کار در مترو، به دلیل فضای خاص این محیط پیچیده‌تر بوده است. در این راستا کربلائی طاهر (۱۴۰۱)، به منظور بررسی وضعیت معیشت اقتصادی و اجتماعی زنان دستفروش مترو تهران در دوران کرونا، بیان می‌کند آسیب‌های اجتماعی و ضعف خدمات نهادی، بسترهای اجتماعی موجب کاهش سرمایه‌های اقتصادی مانند درآمد، نیازهای اساسی و حتی امید به آینده زنان دستفروش مترو تهران شده است (۱۳). در مطالعه دیگری اوگان‌دو، روگان و موسیبه (۲۰۲۲)، تحقیقی تحت عنوان تأثیرات همه‌گیری کووید-۱۹ بر معیشت کارگران غیر رسمی انجام دادند. همه‌گیری کووید-۱۹ باعث ایجاد یک بحران بهداشتی، اقتصادی و مراقبتی شد که بر همه کارگران، از جمله کسانی که در اقتصاد غیررسمی هستند، تأثیر گذاشت. تجزیه و تحلیل جنسیتی از کار با دستمزد و کار مراقبتی بدون مزد، ویژگی‌های منحصر به فرد تأثیرات «رکود همه‌گیر» کنونی را بر نیروی کار غیر رسمی جهان روشن می‌کند (۱۸).

درون‌مایه دوم، طرد اجتماعی است. اعمال محدودیت‌های کرونایی، هراس‌افکنی و تنش با مسافران، مواردی است که زنان دستفروش متروی تهران به آن اشاره می‌کنند. با شیوع کرونا در بین تمام اقشار مردم

رفت و آمدها برای جلوگیری از انتقال بیماری کم شد، اما برای کسانی که محیط شغلی پرخطرتری از لحاظ احتمال آلودگی به این ویروس داشتند، شرایط سخت‌تر بود و بسیاری از نزدیکان سعی کردند تا جای ممکن با آنان رفت و آمد نداشته باشند، از جمله چنین ا فشاری با ریسک بالاتر ابتلا به کرونا، خرده‌فروشان مترو و البته زنان مترو کار بودند که علاوه بر سختی‌های شغل‌شان در دوره کرونا از نزدیکان و حتی فرزندان‌شان نیز دورتر شدند. در این زمینه سینگ و کاتور(۲۰۲۲)، تحقیقی به منظور بررسی همه‌گیری کووید-۱۹ در کارگران زن غیر رسمی در پنجاب هند انجام دادند. قرنطینه شدید اعمال شده در هند برای کنترل شیوع ویروس کرونا در هند آسیب‌پذیری‌های موجود را آشکار کرد، نابرابری‌های اقتصادی فعلی را تقویت کرد و تفاوت‌های اجتماعی- اقتصادی آینده را برای گروه‌های به حاشیه رانده شده در جامعه تقویت کرد(۲۶).

سومین درون‌مایه یعنی بی‌عدالتی ادراک شده شامل: تبعیض طبقاتی و نقش‌های جنسیتی مبتنی بر تفاوت‌های بیولوژیک است. امروزه، جنسیت یکی از ویژگی‌های اساسی است که تقسیم کار، در جوامع معاصر، پیرامون آن دور می‌زند. بررسی تاریخی کار زنان و اشتغال آن‌ها در مشاغل مختلف، از جمله دستفروشی در مترو که پدیده‌ای نسبتاً جدید است، ما را قادر می‌سازد که به فهم تجربیات آن‌ها ناقل شویم و می‌تواند الگوهای وسیعی را که در رابطه با مشاغل زنان وجود دارد، آشکار سازد. دستفروشی زنان در مترو به شدت وابسته به موقعیت طبقاتی و وضعیت تأهل آن‌ها است. وجه مشترک همه الگوها آن است که زنان بیشتر در کارهای کم درآمد و دست دوم و پاره وقت کار می‌کنند. دستفروشی نیز از جمله این مشاغل است. در این زمینه آزموده(۱۳۹۹)، تحقیقی با عنوان تأثیرات کرونا بر زندگی زنان سرپرست خانوار منطقه ۱ تهران انجام داد. نتایج این تحقیق به دسته‌بندی‌های خاصی منجر شد که از جمله آن‌ها می‌توان به پیش‌بینی آینده تاریک و استرس، احساس تبعیض و بی‌عدالتی، طرد اجتماعی، آسیب‌پذیری اخلاقی اشاره کرد. بر اساس داده‌های مصاحبه، مقوله‌های ذکر شده نشان دهنده ماهیت چندبعدی تأثیرات کرونا بر فقیر شدن زنان سرپرست خانوار است. در مطالعه دیگری صادقی فسایی و آجورلو(۱۳۹۰)، بیان می‌کنند که زنان، در بسیاری از عرصه‌های اجتماعی، از جمله موقعیت‌های کاری مختلف مشغول فعالیت می‌باشند، اما نشانه‌های زیادی وجود دارد که موقعیت فروتر زنان را در جامعه آشکار می‌سازد. حضور زنان در مشاغل سطح پایین یا کم درآمد و بی‌ارزش شمردن کار زنان، همه از مواردی هستند که الگوهای عمیق مناسبات جنسیتی را در جامعه ما آشکار می‌سازد.

درون‌مایه چهارم، پیامدهای شغلی است. توقف کار، کاهش فروش و ابهام در آینده شغلی، مواردی است که زنان دستفروش متروی تهران به آن اشاره می‌کنند. با توجه به اعمال محدودیت‌های کرونایی، این مشاغل به بیکاری و توقف کامل، و کاهش درآمد مواجه شدند. در این راستا پیری و همکاران(۱۴۰۱)، تحقیقی تحت عنوان روایت زنان کار در متروی تهران در میانه اپیدمی کرونا انجام دادند. نتایج تحقیق از «ناامنی فراگیر» و ناپایداری‌های کاری زنان خرده‌فروش در کسب و کارهای مترو حکایت دارد، ماهیت این ناامنی فراگیر به عضویت آنان در لایه‌های پایینی جامعه و سطوح سرمایه‌های پایین آنان، انواع شرایط

نامساعد بیرونی برای کار، جابجایی‌ها و امنیت شغلی، تورم و افزایش قیمت‌ها، کاهش مقدار درآمدی، عدم حمایت‌های بیمه‌ای، شوک اپیدمی کرونا و فشارهای خانوادگی مرتبط می‌شود (۲۱). در مطالعه دیگری تان و دونگ^۱ (۲۰۲۲)، تحقیقی تحت عنوان همه‌گیری کووید-۱۹ و معیشت جمعیت آسیب‌پذیر: شواهدی از زنان فروشنده خیابانی در ویتنام انجام دادند. مشخص شد که این فروشندگان کاهش زیادی را در تجارت و مصرف تجربه کردند (۲۹). بر اساس مطالعات آوارز و پیزینلی^۲ (۲۰۲۱)، ورود کووید-۱۹ حدود یک چهارم اشتغال را در کلمبیا مختل کرد و تأثیرات ناهمگن در بخش‌ها و گروه‌های جمعیتی داشت. زنان، جوانان و افراد کم‌سواد، بیشترین ضرر را در اشتغال و درآمد نیروی کار تجربه کردند (۱).

پنجمین درون‌مایه یعنی آسیب‌های روان‌شناختی شامل: افسردگی، استرس، کاهش اعتماد به نفس و ناامیدی است. بیکاری ناشی از کرونا برای زنانی که تا پیش از این می‌توانستند از پس مخارج و هزینه‌های زندگی خود و خانواده‌شان برآیند، موجب پیامدهای روحی و شخصیتی گاه بلندمدت در زنان می‌شود. در این زمینه لینگوا و ساهو^۳ (۲۰۲۱)، تحقیقی تحت عنوان و دستفروشی در خیابان در هند انجام دادند. این مطالعه بحث می‌کند که علی‌رغم کاهش قرنطینه‌ها، فروشندگان با چالش‌های شدیدی در کسب دستمزد روزانه‌شان مواجه بودند که باعث ناتوانی در برآورده کردن نیازهای اولیه مانند غذا، پرداخت اجاره‌بها و تجربه شرایط سخت‌تر و پیامدهای روانی در محل کار می‌شد (۱۴). اوستریدر^۳ و همکاران (۲۰۲۱)، تحقیقی تحت عنوان اثرات اقتصادی و اجتماعی کووید-۱۹ و اقدامات بهداشت عمومی: نتایج یک نظرسنجی آنلاین در تایلند، مالزی، بریتانیا، ایتالیا و اسلوانی انجام دادند. در مورد تأثیر اجتماعی، پاسخ دهندگان بیشترین نگرانی را در مورد زندگی اجتماعی، سلامت جسمانی، سلامت روان و رفاه خود ابراز کردند (۱۹). در نهایت در مطالعه دزاوندا^۴ و همکاران (۲۰۲۱)، در زیمباوه، تحت قرنطینه نامحدود کووید-۱۹، کارگران غیر رسمی و خانواده‌های‌شان بسیار آسیب‌پذیر و محدود شده‌اند و مانند گذشته قادر به کسب درآمد نیستند و این باعث افزایش سطح فقر می‌شود (۱۱).

رویکردها و واکنش مدیران، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران شهری به پدیده دستفروشی را می‌توان در چارچوب نظریات جنسیتی، زانه شدن فقر، ساختارگرایی، قانون‌گرایی و داوطلبانه، جمع‌بندی کرد. بر اساس برخی نظریات، پدیده دستفروشی، فعالیتی غیر قانونی تلقی شده و به دستفروشان به عنوان افراد قانون‌گریز و مجرمی نگریسته می‌شود که منشأ مسائل بسیاری از جمله ازدحام و شلوغی در مترو، اغتشاش بصری، افزایش بزهکاری و شیوع بیماری‌ها نظیر کووید-۱۹ هستند. در مقابل این دیدگاه، دیدگاه ساماندهی است که ضمن به رسمیت شناختن این فعالیت بر نظارت، کنترل، جابجایی و اصلاح پدیده دستفروشی زنان در مترو تأکید دارد.

¹. Thanh & Duong

². Alvarez & Pizzinelli

³. Osterrieder

⁴. Dzawanda

باتوجه به نتایج به دست آمده، به متولیان شهرداری تهران پیشنهاد می‌شود به منظور ساماندهی وضعیت دستفروشان زن داخل مترو به خصوص در شرایط همه‌گیری کرونا، بازارچه‌های دائمی و یا سیار ایجاد شود و مناطقی برای استقرار آن‌ها تعبیه گردد. همچنین به مسئولین دولت پیشنهاد می‌شود با ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب، اهدای وام و تسهیلات کارآفرینی و فراهم نمودن امکانات آموزشی برای زنان دستفروش خطوط متروی کلانشهر تهران نسبت به توان‌مندسازی آنان اقدام نمایند. بیشتر مشکلات زنان دستفروش از نوع اقتصادی-اجتماعی است که فشار روحی و روانی بر آن‌ها وارد می‌کند و بر توانایی و عملکرد آن‌ها نیز تأثیر می‌گذارد. حمایت مالی و توان‌مندسازی زنان با محوریت اشتغال می‌تواند بهترین راهکار در شرایط کرونایی باشد. ایجاد تعاونی‌های تولیدی می‌تواند بهترین راه‌حل برای توان‌مندسازی زنان در شرایط کرونا باشد و البته این راهکارها را می‌شود در دوران پساکرونا هم ادامه داد و از آن‌ها بهره‌مند شد.

در نهایت، در ارتباط با محدودیت‌های تحقیق افراد شرکت‌کننده به دلیل بازداری‌های فردی و اجتماعی و شرایط خاص مصاحبه‌های رو در رو، بخشی از تجربه خود را مطرح نمی‌کردند؛ همچنین با توجه به این که پژوهش در بین زنان انجام شده است امکان مقایسه شرایط آن‌ها با سایر گروه‌ها نظیر مردان و کودکان را فراهم نمی‌کند؛ به همین دلیل، پیشنهاد می‌شود که واکاوی تجربه زیسته از پیامدهای اجتماعی-اقتصادی بحران کرونا در سایر گروه‌ها نظیر مردان و کودکان هم انجام شود. همچنین برای مطالعات آتی پیشنهاد می‌شود از یافته‌های این پژوهش یک پرسشنامه کمی ساخته شود و به صورت کمی نیز این عوامل سنجیده شده و سهم هر یک در بررسی تجربه زیسته دستفروشان از پیامدهای اجتماعی-اقتصادی بحران کرونا سنجیده شود.

تعارض منافع

«بنا بر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هر گونه تعارض منافع بوده است.»

منابع

1. Alvarez, J & Pizzinelli, C. (2021). COVID-19 and the Informality-driven Recovery: The case of Colombia's Labor Market. International Monetary Fund, P.p: 4-25.
2. Azkia, M; Ahmadresh, R & Partazian, K. (2016). Qualitative research methods 2 (from theory to practice). Tehran: Kayhan.
3. Azmoudeh, F. (2021). Corona effects on the Lives of Female-headed Households, Tehran City– District 1 (Evin/ Darakeh). Social Security Journal, 16 (4), P.p: 35-52.
4. Cao, J; Liu, F; Shang, M & Zhou, X. (2021). Toward street vending in post COVID- 19 China: Social networking services information overload and switching intention. Technology in Society, 66, P.p: 1-15.
5. Catacutan, K. J; Bernardo, R. J; Lumaday, S. A; Tabangcura, J; Benito, J. M & Tumbali, G. (2023). Informal Street Vendors Survival Strategies during the Covid-19 Pandemic. International Journal of Entrepreneurship, Business and Creative Economy, 3 (2), P.p: 1-14.
6. Chen, M. A. (2012). The informal economy: Definitions, theories and policies. Women in informal economy globalizing andorganizing: WIEGO Working Paper,1, P.p: 1-26.
7. Corsi, M; Botti, F & D'Ippoliti, C. (2016). The gendered nature of poverty in the EU: Individualized versus collective poverty measures. Feminist Economics, 22 (4), P.p: 82-100.
8. Dabbaghi, H & Mohammadi, K. (2022). Challenges of women's home and service businesses in the covid 19 pandemic. Journal of Social Work Research, 9 (31), P.p: 171-206.
9. Danai Fard, H & Emami, S. (2016). Qualitative research strategies: A reflection on foundational data theorizing. Management Thought (2), P.p: 69-97.
10. Duong, D. M; Le, V. T & Ha, B. T. T. (2020). <? covid19?> Controlling the COVID- 19 Pandemic in Vietnam: Lessons from a Limited Resource Country. Asia Pacific Journal of Public Health, 32 (4), P.p: 161-162.
11. Dzawanda, B; Matsa, M & Nicolau, M. (2021). Poverty on the rise: The impact of the COVID-19 lockdown on the informal sector of Gweru, Zimbabwe. International Social Science Journal, 71 (S1), P.p: 81-96.
12. England, P; Allison, P & Wu, Y. (2007). Does bad pay cause occupations to feminize, does feminization reduce pay, and how can we tell with longitudinal data?. Social science research, 36 (3), P.p: 1237-1256.
13. Karbalai Taher, F. (2022). Corona and the livelihood of working women in the informal sector (a study on women street vendors in West Tehran Metro). Master thesis of Allameh Tabatabai University, Faculty of Social Sciences.
14. Lyngwa, A & Sahoo, B. K. (2022). COVID- 19 and Street Vending in Tribal Areas: A Qualitative Analysis from Ground Zero- Aizawl, Mizoram, Northeast India. Journal of Asian and African Studies, 00219096221143129.
15. Mercado, L; Naciri, M & Mishra, Y. (2020). Women's Unpaid and Underpaid Work in the Times of COVID- 19. UN Women, Asia Pacific.
16. Mondal, M & Chakraborty, C. (2022). The analysis of unparalleled struggle for existence of urban women informal workers in West Bengal, India for survival and resilience to COVID- 19 pandemic risk. GeoJournal, 87 (Suppl 4), P.p: 607-630.

17. Ndhlovu, P. K. (2011). Street vending in Zambia: A case of Lusaka District. Unpublished master's dissertation, Institute of Social Studies (ISS) The Hague, The Netherlands. Retrieved January, 2, P.p: 1-49.
18. Ogando, A. C; Rogan, M & Moussié, R. (2022). Impacts of the COVID-19 pandemic and unpaid care work on informal workers' livelihoods. *International Labour Review*, 161 (2), P.p: 171-194.
19. Osterrieder, A; Cuman, G; Pan-Ngum, W; Cheah, P. K; Cheah, P. K; Peerawaranun, P; ... & Cheah, P. Y. (2021). Economic and social impacts of COVID- 19 and public health measures: results from an anonymous online survey in Thailand, Malaysia, the UK, Italy and Slovenia. *BMJ open*, 11 (7), P.p: 1-12.
20. Pinchoff, J; Austrian, K; Rajshekhar, N; Abuya, T; Kangwana, B; Ochako, R; ... & Ngo, T. D. (2021). Gendered economic, social and health effects of the COVID- 19 pandemic and mitigation policies in Kenya: evidence from a prospective cohort survey in Nairobi informal settlements. *BMJ open*, 11 (3), e042749.
21. Piri, S; Naseri, S & Ajodani, J. (2023). The Narratives of Vending Women Working in Tehran Subway amid the Coronavirus Pandemic. *Women Studies*, 13 (42), P.p: 1-39.
22. Rakshit, B & Basistha, D. (2020). Can India stay immune enough to combat COVID- 19 pandemic? An economic query. *Journal of Public Affairs*, 20 (4), P.p: 1-7.
23. Recio, R. B & Gomez Jr, J. E. A. (2013). Street vendors, their contested spaces, and the policy environment: A view from Caloocan, Metro Manila. *Environment and Urbanization Asia*, 4 (1), P.p: 173-190.
24. Renugadevi, S; Revathy, M; Kalaiselvi, P & Raja, A. (2022). A Study on Survival of Street Vendors During Covid- 19 Pandemic with the Special Reference to Coimbatore City. *International Journal of Mechanical Engineering*, P.p: 1670-1677.
25. Sadeghi fasaei, S & Ajorloo, S. (2012). Sociological Analysis on peddling in underground among women in Tehran. *Sociological Review*, 19 (1), P.p: 79-112.
26. Singh, N & Kaur, A. (2022). The COVID- 19 pandemic: Narratives of informal women workers in Indian Punjab. In *The Political Economy of Post- COVID Life and Work in the Global South: Pandemic and Precarity*. Cham: Springer International Publishing, P.p: 17-50.
27. Taherinia, M & Hasanvand, A. (2020). Economic consequences of Covid- 19 disease on the Iranian economy; With an emphasis on employment. 9 (3), P.p: 43-58.
28. Talebpour, A. (2014). Sociological explanation of the tendency to peddling: A qualitative research (a case study of male peddlers in the market and subway in Tehran). *Social Cultural Knowledge*, 6 (3), P.p: 163-141.
29. Thanh, P. T & Duong, P. B. (2022). The COVID- 19 pandemic and the livelihood of a vulnerable population: Evidence from women street vendors in urban Vietnam. *Cities*, 130, P.p: 1-12.
30. Turner, S; Langill, J. C & Nguyen, B. N. (2021). The utterly unforeseen livelihood shock: COVID- 19 and street vendor coping mechanisms in Hanoi, Chiang Mai and Luang Prabang. *Singapore Journal of Tropical Geography*, 42 (3), P.p: 484-504.